

Dr Tadeusz Ochenduszko

I Liceum Ogólnokształcące w Rzeszowie

Szkolnictwo średnie w Złoczowie w latach 1730–1918

Secondary education in Złoczów in the years 1730–1918

Streszczenie

Pierwszą szkołę średnią w Złoczowie – kolegium pijarskie założył w 1730 lub 1731 r. Jakub Sobieski, syn polskiego króla Jana III Sobieskiego. Funkcjonowała ona ponad pół wieku, a zlikwidował ją dziesięć lat po pierwszym rozbiórze Polski cesarz austriacki Józef II Habsburg (w 1783 r.). Później przez 90 lat Złoczów nie posiadał szkoły średniej. Starania o przywrócenie w mieście szkoły średniej rozpoczęto w 1842 roku. Trwały one ponad 30 lat. W 1873 r. cesarz Franciszek Józef zgodził się na utworzenie w Złoczowie gimnazjum niższego – czteroklasowego. W 1878 r. Rada Miejska uzyskała prowizoryczną (na rok) zgodę Ministra Wyznań i Oświaty na utworzenie klasy piątej. Przez kolejne trzy lata uzyskiwała prowizoryczne zgody na utworzenie klas: szóstej, siódmej i ósmej. W konsekwencji przez cztery lata (1878/79–1881/82) szkoła formalnie była gimnazjum niższym, a faktycznie prowizorycznym gimnazjum wyższym. Od roku szkolnego 1882/83 szkoła formalnie stała się gimnazjum wyższym. Podczas I wojny światowej szkoła przez rok nie pracowała, gdyż Złoczów znalazł się pod okupacją rosyjską. Później funkcjonowała w nadzwyczajnych warunkach w strefie przyfrontowej. Uczniowie najstarszych klas zostali powołani do armii austriackiej lub zgłosili się do Legionów Polskich.

Spośród wybitnych absolwentów gimnazjum wymienić warto Stanisława Sobińskiego (1872–1926) – dyrektora Szkoły Realnej w Tarnobrzegu i VI Gimnazjum we Lwowie, pierwszego kuratora Okręgu Szkolnego Lwowskiego, zamordowanego przez nacjonalistów ukraińskich. W latach 1873/74–1913/14 zatrudnionych było ogółem 168 pracowników pedagogicznych. Spośród wielu wybitnych wymienić można Ludwika Kubalę. Zdobył on uznanie jako naukowiec i popularyzator historii.

Słowa kluczowe: Złoczów, Gimnazjum w Złoczowie, nauczyciele Gimnazjum w Złoczowie, uczniowie Gimnazjum w Złoczowie, dyrektorzy Gimnazjum w Złoczowie, gimnazja w Galicji.

Abstract

The first secondary school in Złoczów, the Piarist college, was founded in 1730 or 1731 by Jakub Sobieski, the son of the Polish king Jan III Sobieski. It functioned for over half a century and was liquidated ten years after the first partition of Poland by the Austrian Emperor Joseph II Habsburg (in 1783). Later, for 90 years, Złoczów did not have a secondary school. Efforts to restore a secondary school in the city began in 1842. They lasted over 30 years. In 1873, Emperor Franz Joseph agreed to establish a lower secondary school in Złoczów with four classes. In 1878, the City Council obtained a provisional (for one year) consent from the Minister of Religious Affairs and Education to create a fifth grade. Over the next three years, she obtained provisional approvals to create sixth, seventh and eighth grades. As a consequence, for four years (1878/79–1881/82), the school was formally a lower

gymnasium, and in fact a provisional upper secondary school. From the school year 1882/83, the school formally became a secondary school. During World War I, the school did not work for a year, because Złoczów was under Russian occupation. Later, it operated in extraordinary conditions in the frontline zone. Pupils of the oldest classes were drafted into the Austrian army or joined the Polish Legions.

Among the outstanding graduates of the gymnasium, it is worth mentioning Stanisław Sobiński (1872–1926) – the director of the Real School in Tarnobrzeg and the 6th Junior Secondary School in Lviv, the first superintendent of the Lviv School District, murdered by Ukrainian nationalists. In the years 1873/74–1913/14, a total of 168 teaching staff were employed. Among many outstanding ones, Ludwik Kubala can be mentioned. He gained recognition as a scientist and popularizer of history.

Keywords: Złoczów, Junior Secondary School in Złoczów, teachers of the Junior Secondary School in Złoczów, students of the Junior Secondary School in Złoczów, principals of the Junior Secondary School in Złoczów, junior high schools in Galicia.

Kolegium pijarskie w latach 1730–1783

Pierwszą szkołę średnią w Złoczowie – kolegium pijarskie założył w 1730 lub 1731 r. Jakub Sobieski, syn polskiego króla Jana III Sobieskiego. Fundator, po sprowadzeniu pijarów do miasta, w którym często przebywał, hojnie ich wyposażył. Posiadali oni kościół, klasztor z obszernym ogrodem, posiadłości ziemskie zwane „pijarszczyzną” oraz młyn przy trakcie tarnopolskim¹. W 1736 r., po podziale polskiej prowincji pijarów na koronną i litewską, kolegium złoczowskie znalazło się w prowincji koronnej, w której w drugiej połowie XVIII wieku funkcjonowało 19 podobnych szkół². Przyświecała im dewiza „*pietas et litterae*” („pobożność i nauka”), zgodnie z którą kształciły one nie tylko chłopców z rodzin szlacheckich, ale także z pozostałych grup społecznych. Po pierwszym rozbiórce Polski na terenie Galicji pozostały cztery kolegia pijarskie: we Lwowie, Rzeszowie, Warężu oraz w Złoczowie. W 1783 r. cesarz Józef II Habsburg podjął decyzję, aby szkoły średnie w Galicji upaństwowić i zmniejszyć ich liczbę do sześciu. Cztery z nich powstały na bazie kolegiów jezuickich, a dwie (we Lwowie i Rzeszowie) – na bazie kolegiów pijarskich³. Zgodnie z tym postanowieniem Kolegium Pijarskie w Złoczowie zostało zlikwidowane i miasto to, pomimo że w latach 1790–1867 było stolicą cyrkułu, przez dziewięćdziesiąt lat nie miało szkoły średniej.

¹ I. Jezierski, *Historia gimnazjum złoczowskiego* [w:] *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Złoczowie za rok szkolny* (dalej jako: *Spr. Gim. w Złoczowie za r. sz.*) 1898, Złoczów 1898, s. 3; R. Pelczar, *Szkolnictwo pijarskie na Rusi Czerwonej w XVII i XVIII w.* [w:] *Szkolnictwo pijarskie w czasach minionych a współczesne problemy edukacji historycznej*, t. 1, red. K. Wróbel-Lipowa, M. Ausz, Kraków–Lublin 2010, s. 91.

² S. Biegański, *Szkoły pijarskie w Polsce: na pamiątkę 300-tej rocznicy istnienia Zgromadzenia ks. Pijarów* (odbitka z „Muzeum”, R. 13, z. 11), Lwów 1898, s. 3–5.

³ J. Świeboda, *Dzieje I Gimnazjum w Rzeszowie 1786–1918*, Rzeszów 1984, s. 10–11.

Starania o utworzenie gimnazjum (1842–1873)

Na początku XIX w. niewielka grupa młodzieży ze Złoczowa i okolic uczęszczała do Gimnazjum Akademickiego we Lwowie. Pojedyncze osoby pojawiły się po 1805 r. w Gimnazjum w Brzeżanach, po 1818 r. w Gimnazjum Dominikańskim we Lwowie, po 1820 r. w Gimnazjum w Tarnopolu oraz po 1853 r. w Szkole Realnej w Brodach, przekształconej w 1865 r. w gimnazjum. Na początku lat 50. XIX w., po austriackich deklaracjach o stopniowym wprowadzaniu języka ukraińskiego w miejsce niemieckiego do Gimnazjum Akademickiego, nieliczni chłopcy z powiatu złoczowskiego zaczęli podejmować naukę w polskojęzycznej filii Gimnazjum Dominikańskiego we Lwowie (II Gimnazjum), a gdy ta usamodzielniała się, w powstałym na jej bazie III Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie.

Na początku lat 40. XIX w. wzrosły dochody Złoczowa i miasto zaczęło szybciej się rozwijać. Brakowało miejscowej inteligencji, gdyż część młodzieży, która wyjechała na naukę do Lwowa, po zdaniu matury pozostawała w stolicy prowincji. Problem ten dostrzegł ówczesny burmistrz miasta Karol Aichmüller i przy wsparciu Rady Miejskiej w Złoczowie rozpoczął w 1842 r. starania o utworzenie gimnazjum. Prawdopodobnie nie przewidywał, że będą one trwać ponad 30 lat.

Do zorganizowania nowego zakładu potrzebny był lokal, kadra nauczycielska, uczniowie, fundusze oraz akceptacja władz oświatowych i administracyjnych. Znając lokalne potrzeby wiedział, że w mieście i sąsiednich gminach znajdzie się wystarczająco liczna grupa chętnych do nauki chłopców. Zakładał, że kadre stanowiąc będą księża bazylianie z miejscowego klasztoru, a placówkę można umieścić tymczasowo w zabudowaniach popijarskich lub w obiektach przyległych do cerkwi św. Mikołaja, a za kilka lat, gdy gimnazjum będzie miało 3–4 klasy, wznieść dla niej odpowiedni budynek. Sądził, że znaczną część środków finansowych na nową szkołę wyłoży państwo, a władze wyższych szczebli przychylnie ustosunkują się do jego inicjatywy⁴.

Jednak urzędnicy podlegli władzom austriackim w Wiedniu przed Wiosną Ludów nie byli zainteresowani, aby znacząco zwiększać liczbę absolwentów galicyjskich gimnazjów. Wychodzili z założenia, że złoczowska młodzież może zdobywać średnie wykształcenie w odległych o około 70 km gimnazjach we Lwowie lub odległym o około 60 km Gimnazjum w Tarnopolu, ewentualnie w oddalonym o około 40 kilometrów Gimnazjum w Brzeżanach bądź w położonej w podobnej odległości (około 35 km) Szkole Realnej w Brodach, a po jej przekształceniu w Gimnazjum⁵.

Warto też zauważyć, że od lat 40. XIX w. nie tylko Złoczów starał się o własne gimnazjum. Czyniły to także władze lokalne w Drohobyczu, Kołomyi, Wadowicach

⁴ I. Jezierski, *Historia gimnazjum...*, dz. cyt., s. 4, 6–7.

⁵ W XIX w. podawano, że odległość Złoczów – Lwów wynosi 9 mil pocztowych austriackich, Złoczów – Tarnopol – 8 mil, Złoczów – Brzeżany – 7 mil, Złoczów – Brody – 6,5 mili.

i Jaśle⁶, a władze Brodów starały się o przekształcenie szkoły realnej w gimnazjum⁷. Wspomniane miasta rywalizowały ze sobą. W pierwszym etapie dążyły do uzyskania zgody na utworzenie gimnazjum niższego, tj. czteroklasowego, a następnie do jego rozszerzenia do gimnazjum wyższego, tzn. ośmioklasowego. Urzędnicy austriaccy, hołdujący zasadzie *dziel i rządź*, nie byli skłonni załatwić od razu wszystkich tych oddolnych inicjatyw. Niekiedy składali obietnice, by później, ze względu na szczególne okoliczności, wycofać się z nich. Wykorzystywali też czasem rywalizację sąsiednich miast, np. Złoczowa i Brodów, Złoczowa i Brzeżan czy też Zbaraża i Brzeżan. Zdarzało się, że ją podsycali.

Staraniom lokalnej społeczności Złoczowa nie sprzyjały wydarzenia polityczne takie, jak Wiosna Ludów w latach 1848–1849, a później przegrane przez Austrię wojny z Francją i Piemontem w 1859 r. oraz z Prusami w 1866 r. Nadwyrężyły one budżet państwa, a to powodowało, że jego urzędnicy próbowali przerzucić jak największą część kosztów związanych z tworzeniem nowych szkół średnich na władze lokalne.

Wysiłki Rady Miejskiej w Złoczowie zmierzające do założenia gimnazjum, które podniosłoby prestiż miasta można podzielić na cztery etapy: lata 1842–1848, 1848–1859, 1859–1866 i 1866–1873. Pokrywają się one z okresami ważnymi dla habsburskiej monarchii.

W pierwszym etapie petycje kierowane do władz administracyjnych i oświatowych nie przyniosły efektu. Okazało się bowiem, że priorytetem jest utworzenie przy trzyklasowej szkole głównej klasy czwartej, zorganizowanie szkoły dla dziewcząt oraz zabezpieczenie odpowiednich lokali dla tych instytucji. Na czwartą inwestycję brakło środków. Nie bez znaczenia był też fakt, że pod koniec tego okresu głównym problemem dla władz było stłumienie wystąpień narodowych i rewolucyjnych podczas Wiosny Ludów.

Na początku drugiego okresu urzędnicy austriaccy argumentowali, że nie należy zwiększać liczby szkół średnich w okresie reformy oświaty, którą zaczęto wdrażać w 1849 r. W 1853 r. skierowali środki finansowe na założoną wtedy szkołę dla dziewcząt. Później okazało się, że skuteczniej o gimnazjum zabiegały władze lokalne w Drohobyczu uzyskując zgodę na jego założenie w 1858 r. Być może nie bez znaczenia był pomysł, aby nazwać go imieniem Franciszka Józefa⁸.

W 1855 r. w wyniku reformy sądownictwa w Złoczowie powstał Sąd Obwodowy, w którego obszarze właściwości znalazło się 17 sądów powiatowych: w Bóbrce, Brodach, Brzeżanach, Bursztynie, Busku, Chodorowie, Glinianach, Kamionce Strumiłkowej, Kozowie, Łopatyni, Olesku, Podhajcach, Przemyślanach, Radziechowie, Rohatynie, Załóżcach i Zborowie. Ponadto w Złoczowie

⁶ Gimnazjum w Drohobyczu powstało w 1858 r., Gimnazjum w Kołomyi – w 1861 r., a Gimnazjum w Jaśle – w 1868 r.

⁷ Szkoła Realna w Brodach została przekształcona w gimnazjum w 1865 r.

⁸ T. Ochenduszeko, *Szkoły średnie w Drohobyczu w latach 1775–1918* [w:] *Spr. Dyr. I Lic. w Rzesz. za r. szk. 2015/2016*, s. 7.

funkcjonował sąd powiatowy miejsko-delegowany⁹. Reorganizacja ta podniosła prestiż miasta. Wzrosła w nim liczba inteligencji, która chciała, aby ich dzieci mogły zdobywać średnie wykształcenie na miejscu. Przedstawiciele wolnych zawodów udzielili poparcia Radzie Miejskiej. Jednak w 1859 r. postulat założenia szkoły średniej w Złoczowie ponownie został odsunięty. Tym razem z powodu wojny Austrii z Francją i Piemontem, która znacząco ograniczyła fundusze przeznaczone na oświatę.

W następnym okresie władze lokalne Złoczowa kontynuowały starania dotychczasowymi sposobami. Ponadto po wielkim pożarze w Buczaczu w 1865 r. wyraziły gotowość przyjęcia tamtejszego gimnazjum, kusząc kadrę nauczycielską lepszymi warunkami lokalowymi. Oferta nie została jednak przyjęta. Rok później wyrosła kolejna bariera w staraniach o szkołę średnią, a była nią klęska Austrii w wojnie z Prusami oraz osłabienie polityczne i gospodarcze monarchii habsburskiej. To zaś spowodowało, że trzecia próba utworzenia szkoły średniej zakończyła się niepowodzeniem.

Dopiero reforma państwa w 1867 r. i przekształcenie Austrii w Austro-Węgry oraz przyznanie Galicji autonomii w 1869 r. stworzyły dla Złoczowa kolejną szansę. Pierwszym wyłonionym w zdecentralizowanej procedurze burmistrzem w lutym 1867 r. został najstarszy wiekiem radny Kasper Krajewski¹⁰. Pracująca pod nowym kierownictwem w zmienionych warunkach politycznych Rada Miejska postanowiła przekonać do swoich projektów zarówno władze autonomiczne, jak i państwowe. W 1870 r. uzyskała poparcie Rady Powiatowej w Złoczowie i jej Wydziału na czele z prezesem hr. Kazimierzem Wodzickim. W sprawę założenia gimnazjum zaangażowali się poseł do Sejmu Krajowego Paweł Kosiński, namiestnik Galicji Agenor Romuald Gołuchowski oraz jego podwładny starosta złoczowski Ferdynand Pluschk, który jednocześnie był przewodniczącym Rady Szkolnej Okręgowej w Złoczowie (od 1872 r.).

Ponadto członkowie Rady Miejskiej uznali, że nadszedł ostatni moment na zrealizowanie planów. Z Brodów dotarły informacje, że gdy w 1869 r. linia kolejowa ze Lwowa dotarła do tego miasta, dał się w nim zauważyć większy ruch migracyjny. Przewidywano, że gdy w 1871 r. południowa odnoga tej linii z węzła kolejowego w Krasnem dotrze do Złoczowa, a później do Zborowa, Tarnopola i Podwołoczysk, bardziej przedsiębiorczy mieszkańcy wyjadą do innych miast. W ślad za nimi, w celu zdobycia wykształcenia, podąży do Lwowa, Tarnopola, Brzeżan czy też Brodów duża grupa zdolnej i pracowitej młodzieży.

Inną niekorzystną zmianą okazała się reforma administracyjna w 1867 r., wprowadzająca w Galicji dwustopniowy, w miejsce trzystopniowego, podział

⁹ *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1875*, Lwów 1875 (dalej jako: *Szematyzm...*), s. 134–140.

¹⁰ Ł. Charewiczowa, *Dzieje miasta Złoczowa*, Złoczów 1929, s. 102.

administracyjny. W jej wyniku zlikwidowano 19 cyrkulów (dużych jednostek terytorialnych), a liczbę powiatów ustalono na 74. Reorganizacja ta zmniejszyła administracyjną rangę Złoczowa. Zachodziła obawa, że do rywalizacji kilku dotychczasowych miast cyrkularnych, które nie miały jeszcze własnych szkół średnich, włączy się wiele miast powiatowych.

W latach 1871–1872 reprezentującemu Radę Miejską burmistrzowi dr. Abdonowi Mijakowskiemu udało się uzyskać pozytywną opinię dla założenia szkoły średniej członków Rady Szkolnej Krajowej Leona Rodakowskiego i Bazylego Ilnickiego, a następnie za pośrednictwem RSK uzyskać akceptację Ministra Wyznań i Oświaty Karla von Stremayra, a później cesarza. Była szansa, że szkoła rozpocznie prace we wrześniu 1872 r., ale procedury biurokratyczne przedłużyły się. Skutkiem tego dopiero rok później można było w ramach obchodów 25. rocznicy wstąpienia na tron Franciszka Józefa I otworzyć nową placówkę – Gimnazjum w Złoczowie.

Gimnazjum niższe w latach szkolnych 1873/74–1877/78

Dnia 8 stycznia 1873 r. cesarz Franciszek Józef zatwierdził wniosek Ministra Wyznań i Oświaty Stremayra o utworzenie w Złoczowie gimnazjum niższego, tj. czteroklasowego. Decyzja ta za pośrednictwem wspomnianego ministra została przekazana Radzie Szkolnej Krajowej, a ta 6 lutego 1873 r. zakomunikowała władzom lokalnym, że nowa szkoła powstanie 1 września 1873 r. Dzięki temu, że proces decyzyjny został zakończony, to nawet krach na giełdzie wiedeńskiej w maju 1873 r. i początek kryzysu gospodarczego, nie zablokowały powstania placówki. Dnia 19 sierpnia RSK mianowała jej kierownikiem profesora Gimnazjum w Brzeżanach Seweryna Płachetkę. Na potrzeby nowej szkoły wynajęto dwa pomieszczenia w budynku popijarskim, jedno na klasę pierwszą, a drugie na gabinet dyrektora. Dnia 28 sierpnia na murach złoczowskich budynków pojawiło się obwieszczenie o powstaniu gimnazjum. Tego samego dnia przekazano informację o tym władzom najbliższej położonych gmin, tj.: Oleska, Sassowa, Podhajec, Olejowa, Załóżców, Zborowa, Pomorzan, Gołogór, Olszany, Glinian, Buska, Białego Kamienia i Zarudzia, z prośbą o rozpropagowanie jej wśród mieszkańców. Ze względu na prace w zaadaptowanym budynku planowano, że zajęcia z młodzieżą rozpoczną się 15 września¹¹. Terminu tego nie udało się jednak dotrzymać. Dnia 20 września Rada Miejska przekazała oficjalnie budynek kierownikowi Płachetce, a 27 września uroczystymi nabożeństwami w kościele i w cerkwi rozpoczął się pierwszy rok szkolny¹².

¹¹ I. Jezierski, *Historia gimnazjum...*, dz. cyt., s. 45–46.

¹² I. Jezierski, *Historia gimnazjum złoczowskiego. Kronika zakładu za czas jego 25. letniego istnienia* [w:] *Spr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1899*, Złoczów 1899, dalej jako: *Kronika zakładu...*, s. 1.

Podobnie jak w całej Galicji Wschodniej, w Gimnazjum w Złoczowie nauka rozpoczynała się zwykle 1 września, a kończyła 15 lipca. Jeżeli 1 września była niedziela, wtedy początek roku przesuwano na 2 września, natomiast w latach, w których 15 lipca przypadało w niedzielę, zakończenie roku odbywało się 14 lipca.

W Galicji gimnazja niższe dzieliły się na kompletne, zwane też rozwiniętymi, w których funkcjonowały wszystkie cztery klasy i niekompletne, nazywane także nierozwiniętymi, które organizowały naukę dla jednej, dwóch lub trzech klas. Zatem w pierwszym okresie historii zakładu najważniejszym zadaniem było jego skompletowanie, czyli coroczne organizowanie kolejnych klas.

W drugim roku szkolnym przybyła klasa druga, którą ulokowano także w gmachu popijarskim. Władze miejskie, zdając sobie sprawę, że nauka w tym obiekcie to rozwiązanie doraźne, przystąpiły do budowy nowego gmachu. Inwestycją kierował Komitet Gimnazjalny w składzie: zastępca burmistrza Franciszek Petersch, asesor Karol Gürtler, radni: Krzysztof Strzelecki, Oziash Zukerkandel i Beresch Schor oraz budowniczy miejski Władysław Limanowski¹³. W roku szkolnym 1875/76 utworzono klasę trzecią, a klasę pierwszą (z powodu dużej liczby uczniów) podzielono na dwa oddziały. Prace budowlane przebiegały dość szybko i gmach przeznaczony dla młodzieży przykryto dachem. W roku szkolnym 1876/77 przybyła klasa czwarta, a zajęcia zorganizowano już w nowym budynku. Gmach dostosowany był do potrzeb gimnazjum ośmioletniego. Znajdowało się w nim 14 pomieszczeń, w których można było zorganizować zajęcia dydaktyczne oraz sala konferencyjna (pokój nauczycielski). Wygospodarowano także miejsce na bibliotekę, pomoce naukowe i materiały kancelaryjne¹⁴.

Dla władz miejskich wydawało się oczywiste, że taka inwestycja ułatwi starania o przekształcenie gimnazjum niższego w wyższe. Wychodząc z założenia, że pisemne prośby są mniej skuteczne, 20 listopada 1876 r. czteroosobowa delegacja, w składzie której byli burmistrz Mijakowski i kierownik Płachetko, wyjechała do Wiednia, aby spotkać się z cesarzem oraz ministrem wyznań i oświaty. Wysłannicy chcieli uruchomić starania przed rozpoczęciem nowego roku budżetowego, aby na rozbudowę placówki w odpowiednim czasie można było zabezpieczyć środki. Delegaci cesarza nie zastali, gdyż wyjechał na Węgry. Pisemną petycję przyjął od nich sekretarz dworu i kierownik referatu do spraw polskich Wilhelm Smoluchowski. Podczas spotkania z ministrem Stremayrem uzyskali obietnicę poparcia starań. W tym samym czasie władze lokalne Złoczowa, za pośrednictwem posła Apolinarego Jaworskiego oraz ministra do spraw Galicji Florianą Ziemiałkowskiego, skierowały swoje petycje do Rady Państwa. Niestety, mimo że starania podjęte zostały w porę i były rozsądnie prowadzone, nie przyniosły efektu. Nie pomogła nawet deklaracja, że gimnazjum wyższe będzie nosić imię Franciszka Józefa. Zgody na

¹³ I. Jeziński, *Kronika zakładu...*, dz. cyt., s. 3, 5.

¹⁴ Tamże, s. 12–13.

gimnazjum wyższe nie uzyskano. Władze państwowe oczekiwały od władz lokalnych, że te przeznaczą na utrzymanie zakładu więcej środków. Problemy te musiał rozwiązać nowy burmistrz, którym na początku 1877 r. został Krzysztof Strzelecki.

W roku szkolnym 1877/78 zatrzymany został proces powiększania gimnazjum o wyższe klasy, a to oznaczało, że jego absolwenci, aby kontynuować naukę, musieli wyjeżdżać do innych miast. Nie chcąc, aby taka sytuacja się utrzymała, Rada Miejska zwróciła się z ponowną prośbą do ministra wyznań i oświaty o zgodę na utworzenie klasy piątej. Ponadto różnymi sposobami starała się uzyskać poparcie instytucji autonomicznych i państwowych. Przyniosło to w końcu efekt i w ostatniej chwili, tj. 29 sierpnia 1878 r. nadszedł telegram od Rady Szkolnej Krajowej, że minister Karl von Stremayr zgadza się na utworzenie klasy piątej. Była to decyzja prowizoryczna, gdyż zgodę na przekształcenie gimnazjum niższego w wyższe wydawał cesarz¹⁵. Oznaczała ona, że klasa piąta formalnie zalicza się będzie do gimnazjum niższego, koszty jej utrzymania poniesie gmina złoczowska, a sprawa ewentualnego rozszerzenia gimnazjum niższego do wyższego wyjaśniona zostanie w przyszłości¹⁶.

W latach szkolnych 1873/74–1877/78 przyjęto do kolejnych klas pierwszych 267 uczniów¹⁷. Większość pierwszoklasistów miała 11 lat. W trakcie roku szkolnego ich liczba ulegała niewielkim zmianom. W roku szkolnym 1873/74 uczęszczało do zakładu 50 chłopców, w drugim roku funkcjonowania szkoły – 79, w trzecim – 122, w czwartym – 167, a w piątym – 142. Począwszy od roku 1875/76 klasy pierwsze podzielone były na dwa oddziały.

Do liczby uczniów i oddziałów dostosowana była liczba nauczycieli. W roku szkolnym 1873/74 grono pedagogiczne wraz z kierownikiem liczyło 5 osób. W drugim roku pracy liczba wykładowców wzrosła do 7, w trzecim – do 9, w czwartym – do 11, a w roku 1877/78 ich liczba nie uległa zmianie. W latach 1873/74–1877/78 zajęcia z młodzieżą prowadziło 14 pedagogów. Po rozwinięciu gimnazjum do czterech klas, zgodnie z obowiązującymi przepisami, istniało w nim 5 posad stałych (razem z kierownikiem), na których zatrudnieni byli nauczyciele rzeczywiści. Pozostałe etaty obsadzone były przez zastępców nauczycieli, zwanych suplentami. Księży katechetów w tych zestawieniach nie uwzględniano, gdyż podlegali oni innym regulacjom. Pierwszym nauczycielem, który 25 sierpnia 1878 r. uzyskał stabilizację w zawodzie i tytuł profesora był Platon Sienkiewicz.

Pierwszym kierownikiem szkoły (zastępcą dyrektora) został Seweryn Płachetko. Urodził się on w 1835 r., w 1857 r. ukończył Wydział Filozoficzny na Uniwersytecie Lwowskim. Pracował jako zastępca nauczyciela w Szkole Realnej we Lwowie (rok szkolny 1857/58), Gimnazjum Akademickim we Lwowie (1858/59) i II Gimnazjum we Lwowie (1860/61–1865/66). W tej trzeciej placówce opiekował się zbiorami

¹⁵ Tamże, s. 24.

¹⁶ Tamże, s. 25.

¹⁷ Powstanie Gimnazjum w Złoczowie spowodowało spadek liczby uczniów m.in. w Gimnazjum w Brzeżanach. Zob. *Spr. Dyr. Gim. w Brzeżanach za r. szk. 1875*, Brzeżany 1875, s. 35.

przyrodniczymi. W latach szkolnych 1858/59–1859/60 był nauczycielem geologii i botaniki w Szkole Rolniczej w Dublanach. Następnie pracował jako nauczyciel (1866/67–1869/70), a następnie profesor (1870/71–1872/73) w Gimnazjum w Brzeżanach. Zgromadził tam liczną prywatną kolekcję książek przyrodniczych, które udostępniał młodzieży. W 1873 r. zorganizował lokalne obchody czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Jego zdolności organizacyjne dostrzegła Rada Szkolna Krajowa powierzając mu funkcję kierownika w Gimnazjum w Złoczowie. Nauczał w nim języka niemieckiego, matematyki, historii naturalnej i kaligrafii. Wygłaszał odczyty w Złoczowie, Lwowie, Brzeżanach i innych miastach, a dochody z nich przeznaczał na cele szkolne, pomoc socjalną dla uczniów, na rzecz Bratniej Pomocy Akademii Technicznej we Lwowie i na inne cele. Był członkiem Rady Miejskiej w Złoczowie (1877–1880) oraz miłośnikiem przyrody i geologii, kolekcjonerem oraz aktywnym działaczem kilku stowarzyszeń. W roku szkolnym 1875/76 otrzymał mieszkanie służbowe w budynku szkolnym, co ułatwiało mu sprawowanie nadzoru nad placówką przez całą dobę¹⁸.

Podczas podróży służbowej Seweryna Płachetki do Lwowa w dniach 20–30 listopada 1876 r. tymczasowym kierownikiem (zastępcą kierownika) wyznaczonym przez Radę Szkolną Krajową został Wiktor Kłak. W roku szkolnym 1873/74 był on suplentem w Gimnazjum w Tarnopolu, później awansował na nauczyciela do Złoczowa, a w latach 1879/80–1905/06 pracował jako profesor w Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie¹⁹.

Prowizoryczne gimnazjum wyższe w latach szkolnych 1878/79–1881/82

W Galicji gimnazja niższe mogły być samodzielnymi szkołami, natomiast gimnazja wyższe musiały funkcjonować razem z niższymi. Gimnazja wyższe, podobnie jak niższe, dzieliły się na kompletne, zwane też rozwiniętymi, w których funkcjonowało wszystkie osiem klas i niekompletne, nazywane także nierozwiniętymi, które organizowały naukę dla klas od pierwszej do piątej, od pierwszej do szóstej lub od pierwszej do siódmej. Dlatego w latach 1878/79–1881/82 najważniejszą kwestią było skompletowanie gimnazjum złoczowskiego, czyli coroczne organizowanie kolejnych klas od piątej do ósmej.

W roku szkolnym 1878/79 priorytetem było podtrzymanie praw do posiadania klasy piątej i uzyskanie zgody na zorganizowanie klasy szóstej. Okazja do wykazania lojalistycznej postawy nadarzyła się 24 kwietnia 1879 r., kiedy to dwór wiedeński obchodził srebrne wesele Franciszka Józefa z Elżbietą (Sissi). Kierownik

¹⁸ T. Ochendusko, *Leksykon kadry kierowniczej gimnazjów galicyjskich w okresie autonomii*, Rzeszów 2015, s. 111.

¹⁹ Tamże, s. 55.

Seweryn Płachetko na polecenie Rady Szkolnej Krajowej zamówił portret cesarza. Ponadto zorganizował uroczystości w szkole, kościele i cerkwi. Sam zaś z przedstawicielami grona nauczycielskiego wziął udział w obchodach miejskich. Działania te pomogły mu w staraniach o powiększenie szkoły. Dnia 25 sierpnia 1879 r. minister wyznań i oświaty wydał prowizoryczną zgodę na utrzymanie klasy piątej i otwarcie szóstej na koszt gminy złoczowskiej²⁰.

W roku szkolnym 1879/80 otwarta została klasa szósta. Dnia 5 lutego 1780 r. w budynku szkolnym wybuchł pożar, który zniszczył część powały i klatki schodowej, generując oczywiście koszty związane z naprawą wyrządzonych szkód. Doraźny remont przeprowadzono sprawnie, aby nie utrudniać pertraktacji Rady Miejskiej z władzami państwowymi i oświatowymi w sprawie gimnazjum wyższego. Nie obyło się także bez wysłania delegacji do Wiednia. Starania te spowodowały, że pod koniec sierpnia 1880 r. minister Stremayer wydał prowizoryczną decyzję zezwalającą na utworzenie na koszt gminy klasy siódmej. Rok później o tej samej porze zgodził się na utworzenie klasy ósmej, a gmina złoczowska zobowiązała się utrzymywać cztery klasy wyższe do końca grudnia 1881 r.

Od początku 1882 r. utrzymanie gimnazjum przejęło na siebie państwo, w dniach 19–24 czerwca 1882 r. odbył się w nim pierwszy pisemny, a w dniach 24–27 lipca pierwszy ustny egzamin dojrzałości. Części pierwszej przewodniczył kierownik placówki, a drugiej krajowy inspektor szkół średnich Antoni Sołtykiewicz. Przeprowadzenie państwowej matury potraktowane zostało przez współczesnych jako koniec prowizorycznych rozwiązań i powstanie gimnazjum wyższego – ośmioklasowego. Dnia 6 września 1882 r., profesor Teofil Malinowski, który wcześniej przez rok zarządzał szkołą jako kierownik, mianowany został przez cesarza dyrektorem. Była to pierwsza decyzja monarchy dotycząca reorganizowanego gimnazjum i oznaczała ona definitywny koniec tymczasowości²¹.

W latach szkolnych 1878/79–1881/82 przyjęto do kolejnych klas pierwszych 247 uczniów. Odsiew w trakcie roku szkolnego był niewielki. W roku 1878/79 uczęszczało do szkoły 211 uczniów, w kolejnym roku – 240, w następnym – 292, a w roku 1881/82 – 299. W omawianym okresie klasy pierwsze podzielone były na dwa oddziały równoległe. W pierwszym roku po skompletowaniu zakładu klasą ósmą ukończyło 14 osób, a egzamin dojrzałości w terminie letnim zdało 10²².

W roku szkolnym 1878/79 liczba nauczycieli wzrosła do 13, rok później – do 15, w kolejnym roku – do 17, a w roku 1881/82 utrzymała się na takim samym poziomie. W latach 1878/79–1881/82 zajęcia z młodzieżą prowadziło 18

²⁰ I. Jezierski, *Kronika zakładu...*, dz. cyt., s. 27.

²¹ Decyzje dotyczące powstawania gimnazjów i mianowania ich dyrektorów należały wtedy do cesarza. Jeżeli wyjątkowo podejmował je minister, to traktowane były jako prowizoryczne, tzn. wymagające zatwierdzenia przez monarchę.

²² *Sprawozdanie Dyrekcji Gimnazjum (dalej jako: Spr. Dyr. Gim.) w Złoczowie za r. szk. 1882 [dalej: rok wydania pomijam]*, s. 64.

pedagogów. Prowizoryczne rozwiązania miały dwa cele finansowe: przerzucenie kosztów utrzymania zakładu na gminę i zatrudnianie do pracy zastępców nauczycieli, którzy otrzymywali znacznie niższe uposażenie od nauczycieli zwyczajnych. Przepisy oświatowe wymagały, aby w gimnazjach wyższych tworzyć 12 posad nauczycielskich (wliczając w to etat dyrektora lub kierownika), a pozostałe obsadzać suplentami²³. W złoczowskim gimnazjum w roku 1881/82 utworzono 6 posad stałych, a pozostałe 11 obsadzono zastępcami nauczycieli.

Kierownik Płachetko w 1879 r. zaczął podupadać na zdrowiu. Próbował poprawić swoją kondycję w ciągu wakacji i poprosił o urlop. Rada Szkolna Krajowa przychyliła się do prośby i powierzyła tymczasowe kierownictwo w sprawach kancelaryjnych dr. Zygmuntowi Urbanowiczowi²⁴. Odpoczynek nie przyniósł trwałego efektu. Wyczerpany działalnością społeczną i przygnębiony pożarem budynku szkolnego Płachetko zmarł 2 kwietnia 1880 r. Zgodnie z przyjętym zwyczajem o zgonie przełożonego powiadomił Radę Szkolną Krajową senior grona nauczycielskiego Platon Sienkiewicz i jemu to RSK powierzyła funkcję zastępcy kierownika. Sprawował ją od 5 kwietnia do 23 sierpnia 1880 r. W czasie pełnienia urzędu zajmował się remontem budynku. Przy pomocy Rady Miejskiej uzyskał zgodę na zorganizowanie klasy siódmej. Platon Sienkiewicz był absolwentem Uniwersytetu Lwowskiego (1870 r.), zastępcą nauczyciela w Gimnazjum w Nowym Sączu (lata szkolne 1871/72–1874/75), a później nauczycielem (1875/76–1877/78) i profesorem (1878/79–1896/97) w Gimnazjum w Złoczowie. Oprócz funkcji zastępcy kierownika dwukrotnie był zastępcą dyrektora (1 lipca – 31 sierpnia 1886 r. i 12 lutego – 7 czerwca 1892 r.). Interesy lokalnej społeczności reprezentował jako członek Rady Miejskiej i dyrektor Kasy Zaliczkowej w Złoczowie.

Starania Seweryna Płachetki i Platona Sienkiewicza o skompletowanie klas gimnazjalnych sfinalizował kierownik Teofil Malinowski. Uczęszczał on do gimnazjów w Krakowie, Tarnowie i Przemyślu. Przez pięć lat był księdzem. Później ukończył Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego (1865 r.). Następnie pracował jako suplent w gimnazjach w Rzeszowie (rok szkolny 1865/66), Tarnowie (1867/68) i św. Anny w Krakowie (1868/69–1869/70). W Gimnazjum w Wadowicach był nauczycielem (1870/71–1875/76), profesorem (1876/77–1878/79) i kierownikiem (19 sierpnia – 20 grudnia 1876 r.). Przez rok pracował jako profesor w IV Gimnazjum we Lwowie (rok szkolny 1879/80). Będąc pedagogiem z dużym doświadczeniem został kierownikiem Gimnazjum w Złoczowie (23 sierpnia 1881 – 6 września 1882 r.), a następnie pierwszym jego dyrektorem (6 września 1882 – 4 lutego 1892 r.). Jako kierownik przeprowadził on pierwszy egzamin dojrzałości w Złoczowie i wydał pierwsze sprawozdanie szkolne²⁵.

²³ *Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich*, zestawił H. Kopia, Lwów 1900, s. 100.

²⁴ I. Jezierski, *Kronika zakładu...*, dz. cyt., s. 27.

²⁵ T. Ochenduszko, *Leksykon kadry...*, dz. cyt., s. 85–86, 129–130.

Gimnazjum wyższe w latach szkolnych 1882/83–1913/14

Jak już wspomniano, na przekształcenie prowizorycznego gimnazjum wyższego w rzeczywiste gimnazjum wyższe wpłynęły cztery ważne kwestie: przejście szkoły przez państwo, pierwszy egzamin dojrzałości, opublikowanie pierwszego sprawozdania kierownika oraz mianowanie przez Franciszka Józefa I dotychczasowego kierownika Teofila Malinowskiego dyrektorem. Ta ostatnia decyzja była kluczowa, gdyż zgodnie z przepisami zawartymi w *Zarysie organizacyjnym szkół średnich* strategiczne postanowienia dotyczące tych zakładów, a wśród nich przekształcanie gimnazjów niższych w wyższe i mianowanie dyrektorów, zastrzeżone były dla cesarza.

Legalizacja gimnazjum wyższego spowodowała, że minister wyznań i oświaty zgodnie z przepisami zwiększył liczbę posad nauczycielskich do 12 i stan taki utrzymał się aż do pierwszej wojny światowej. W roku szkolnym 1882/83 cztery etaty obsadzone zostały przez profesorów, a osiem przez nauczycieli zwyczajnych. Pozostałe siedem posad objęli mianowani przez Radę Szkolną Krajową suplenci.

Na początku roku szkolnego 1882/83 do gimnazjum uczęszczało 329 uczniów. W następnych kilku latach zaznaczyła się tendencja spadkowa. We wrześniu 1887 r. uczestniczyło w zajęciach 209 chłopców. Później nastąpił wzrost. W latach 1889/90–1899/1900 liczba uczniów po wakacjach wahała się pomiędzy 279 a 323. Na początku XX w. dostrzec można istotny wzrost. W roku 1900/01 uczniów było 362, w roku 1902/03 – 465, rok później – 507, w roku 1906/07 – 569. Granica sześciuset została przekroczona w roku 1909/10, a rekord padł rok później – 621 uczniów. W następnych dwóch latach zaznaczył się minimalny spadek poniżej 600 osób, a w ostatnim roku przed pierwszą wojną światową dość duży spadek do 517 uczniów²⁶.

Do liczby uczniów Rada Szkolna Krajowa dostosowywała liczbę oddziałów. Dla uporządkowania pojęć warto wyjaśnić, że klas w gimnazjum wyższym było osiem. Jeżeli w którejś z nich była większa liczba uczniów, to za zgodą RSK dzielono ją na dwa lub więcej oddziałów (zespołów). W roku szkolnym 1882/83 klasy pierwsza i druga podzielone były na dwa zespoły. W latach 1883/84–1899/1900, ze względu na podział klasy pierwszej, funkcjonowało 9 zespołów klasowych. W roku 1901/02 na dwa zespoły podzielono klasy pierwszą i drugą, rok później trzy klasy najniższe, a w kolejnym roku – cztery klasy początkowe. W latach 1904/05–1905/06 dokonano podziału w pięciu klasach najniższych, w roku 1906/07 – w sześciu, w roku 1907/08 i w roku 1908/09 – w siedmiu. W latach 1909/10–1911/12 w gimnazjum było 16 oddziałów, ale zawsze jedna z klas była pojedyncza²⁷.

²⁶ Informacje na podstawie rubryki *Zapiski statystyczne (Statystyka uczniów; Statystyka uczniów z końcem roku szkolnego)* w sprawozdaniach gimnazjum w Złoczowie za lata szkolne 1882/83–1913/14.

²⁷ Na podst. rubryki *Klasyfikacja uczniów za drugie półrocze* w sprawozdaniach Gim. w Złoczowie za lata szkolne 1882/83–1913/14.

W latach szkolnych 1912/13–1913/14 złoczowskie gimnazjum miało 16 oddziałów i wszystkie klasy podwójne. Teoretycznie, celem usprawnienia zarządzania, RSK mogła za pośrednictwem Ministra Wyznań i Oświaty wnioskować do cesarza o podzielenie zakładu na dwie samodzielne szkoły. Procedurę taką zastosowano na przykład w Rzeszowie w 1904 r. Inna strategia mogła polegać na utworzeniu przy złoczowskim gimnazjum filii zarządzanej przez kierownika, który podlegałby dyrektorowi zakładu głównego (macierzystego), a po kilku latach przekształciłby filię w samodzielną placówkę oświatową. Przykładowo w Samborze filię zorganizowano, gdy było tam 26 oddziałów, w Stanisławowie i Tarnopolu – 22, w Przemyślu – 18, a w Kołomyi – tylko 14²⁸. Zatem Złoczów spełniał stosowane wtedy kryteria. Rozwiązań tych nie zastosowano obawiając się, że gdy w mieście będą dwie szkoły średnie ludność ukraińska wystąpi z postulatem, aby w starszej językiem wykładowym pozostał polski, a w młodszej wprowadzić ukraiński.

Ponadto starano się wybrać optymalne rozwiązanie lokalowe. W zależności od liczby uczniów w poszczególnych klasach budynek szkolny mógł pomieścić od 11 do 14 zespołów klasowych. W roku 1902/03 dla jednego zespołu wynajęto pomieszczenie w Bursie im. Tadeusza Kościuszki. Przez dwa następne lata wynajmowano dwa pomieszczenia, a w latach 1906/07–1913/14 w Bursie uczyło się trzy klasy. Starano się, aby żaden oddział nie przebywał poza budynkiem szkolnym dłużej niż dwa lata.

W latach szkolnych 1882/83–1913/14 do klas pierwszych przyjęto 2680 uczniów²⁹, a klasę ósmą ukończyło 855. Do egzaminu dojrzałości przystąpiło 877 osób. Większość z nich miała po 19 lat. Wśród nich byli także prywatyści i nieliczni abiturienti z innych zakładów. W latach 1882/83–1885/86 abiturienti mogli zdawać obie części matury w trzech terminach: letnim (głównym) – od maja do lipca, pobocznym jesiennym – we wrześniu i pobocznym zimowym – w lutym i marcu. W roku 1886/87 zlikwidowano termin zimowy, a w roku 1908/09 przywrócono go ponownie³⁰. W Złoczowie egzamin dojrzałości z wynikiem pozytywnym zdało 721 egzaminowanych. 80 osób dopuszczono do egzaminu poprawkowego, który odbywał się zwykle początkiem września. Pomyślnie zdało go blisko 80% spośród tych, którzy ponownie do niego podeszli. 62 osoby reprobowano na pół roku lub na rok. Można założyć, że większość z nich podchodziła po raz drugi do matury w macierzystym zakładzie, gdyż w przypadku wybrania innego, należało trzy miesiące przed terminem egzaminu składać prośbę do Rady Szkolnej Krajowej.

²⁸ T. Ochenduszek, M. Świętoń, *Filie galicyjskich szkół średnich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku* [w:] *Spr. Dyr. I Lic. Ogóln. w Rzeszowie za r. szk. 2018/2019*, s. 14–19.

²⁹ Byli to absolwenci szkół wydziałowych m.in. w Złoczowie, Białym Kamieniu, Gołogórach, Sassowie, Olesku, Zborowie, Pomorzanach, Zajączkach.

³⁰ F. Bostel, *Reforma egzaminu dojrzałości*, „Muzeum” 1908, R. XXIV, t. 1, z. 4, s. 436–438.

Pierwszą kobietą, która zdała maturę była w 1891 r. eksternistka Helena Freundłówna³¹. Do pierwszej wojny światowej egzamin dojrzałości zdało zaledwie trzy dziewczęta.

W latach szkolnych 1905/06–1913/14 najpopularniejszym kierunkiem, na którym planowali studiować absolwenci było prawo – 45,69%. Na medycynę wybierało się 11,78% wychowanków, na filozofię (wydział filozoficzny) – 10,72%, na teologię – 10,63%, na technikę – 7%. Inne kierunki studiów były mniej popularne, kolej – 3,45%, weterynaria 2,01%, agronomia 2,01%, zaś akademie rolne, akademie handlowe, akademie eksportowe i akademie wojskowe – po 1,15%³². Nie dysponujemy źródłami, które pozwalałyby stwierdzić, w jakim zakresie plany te zostały zrealizowane.

Pisemny egzamin dojrzałości odbywał się zwykle pod przewodnictwem dyrektora lub kierownika zakładu, a ustnemu przewodniczył krajowy inspektor szkół średnich. Zdarzało się, że zamiast krajowego inspektora przybywał na maturę delegat Rady Szkolnej Krajowej, którym był dyrektor innego gimnazjum lub pracownik naukowy Uniwersytetu. Krajowymi inspektorami, którzy przewodniczyli maturze w Złoczowie byli: Antoni Sołtykiewicz (lata szkolne 1881/82–1887/88), Ludomił German (1890/91–1893/94), Jan Lewicki (1894/95–1897/98, 1899/1900, 1901/02–1903/04), Emanuel Dworski (1904/05–1905/06, 1907/08) i Karol Opuszyński (1910/11, 1913/14), natomiast delegatami RSK byli: profesor Uniwersytetu Lwowskiego Bronisław Kruczkiewicz (1888/89–1889/90), profesor Uniwersytetu Lwowskiego Ludwik Finkiel (1888/89), dyrektor Gimnazjum w Tarnopolu Maurycy Maciszewski (1900/01), dyrektor II Gimnazjum w Rzeszowie Mieczysław Warmcki 1906/07), dyrektor Gimnazjum w Stryju Julian Dolnicki (1908/09) i dyrektor Gimnazjum w Brodach Edward Schirmer (1909/10, 1911/12). Maturze w roku 1912/13 przewodniczył dyrektor gimnazjum złoczowskiego Tomasz Garlicki. Natomiast w roku szkolnym 1910/11 po trzech dniach nadzorowania procedur inspektor Opuszyński przekazał przewodniczenie maturze dyrektorowi Garlickiemu³³.

W oparciu o informacje z lat szkolnych 1882/83–1913/14 obliczyć można, że uczniowie posługujący się w domu językiem polskim stanowili 66,86% ogółu, językiem ruskim (ukraińskim) – 32,25%, niemieckim, 0,81%, a czeskim – 0,08%. Odsetek Polaków był największy w latach poprzedzających I wojnę światową: w roku 1913/14 – 75,89%, 1912/13 – 74,31%, 1911/12 – 72,43%, 1910/11 – 70,42%. Natomiast najwyższy odsetek Ukraińców odnotowano w latach: 1891/92 – 37,82%, 1896/97 – 36,84% i 1895/96 – 36,70%. Najwięcej osób, które zadeklarowały, że

³¹ *Spr. Dyr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1891*, s. 103.

³² Na podst. tabel zawartych w rubryce *Egzamin dojrzałości (Wyniki egzaminu dojrzałości)* w sprawozdaniach Gim. w Złoczowie za lata szkolne 1905/06–1913/14.

³³ Na podst. rubryk: *Kronika zakładu i Egzamin dojrzałości (Wyniki egzaminu dojrzałości)* w sprawozdaniach Gim. w Złoczowie za lata szkolne 1881/82–1913/14.

posługują się językiem niemieckim było w roku 1881/82 – 4,78% i 1883/84 – 3,07%³⁴.

Dla porównania w 1910 r. w powiecie politycznym złoczowskim osoby deklarujące, że posługują się na co dzień językiem polskim stanowiły 40,27%, ruskim – 59,06%, niemieckim – 0,61%, a innymi językami – 0,06%. W sąsiednim powiecie zborowskim do mowy polskiej przyznawało się 32,0%, ruskiej – 67,92%, niemieckiej – 0,08%, a innej – 0,01%³⁵. W złoczowskim obwodzie sądowym mówiących w domu po polsku było 38,0%, po rusku – 60,5%, a po niemiecku 1,5%. Natomiast w Galicji Wschodniej deklarujących język polski było 39,8%, ruski – 58,9%, niemiecki – 1,2%, a inne języki – 0,1%³⁶. Zatem odsetek młodzieży związanej z językiem polskim w gimnazjum był o ponad 25% większy niż w powiecie złoczowskim, a w przypadku uczniów deklarujących język ruski odwrotnie. Główna przyczyna wynikała z tego, że Polacy byli zamożniejsi i większość z nich mieszkała w miastach lub w podmiejskich wsiach, a to ułatwiało ich dzieciom dostęp do szkoły średniej.

Rubryki statystyczne dotyczące języka nie dają w pełni obiektywnego obrazu, gdyż nie uwzględniano w nich języka jidysz. Dlatego też większość Żydów podawała jako język ojczysty polski, a dla wielu z nich językiem domowym był jidysz, a polski drugim językiem, w którym komunikowali się poza domem. Dlatego też wielce pomocne w analizie stosunków narodowościowych są informacje dotyczące wyznania. W Gimnazjum w Złoczowie uczniowie wyznania rzymskokatolickiego stanowili średnio 44,31%, grekokatolickiego – 33,73%, mojżeszowego – 21,71%, ewangelickiego – 0,16%, a ormiańskokatolickiego – 0,09%. Największy odsetek katolicy rzymscy stanowili w latach: 1885/86 – 57,33%, 1887/88 – 55,50% i 1883/84 – 54,02%. Grekokatolików było najwięcej w ujęciu procentowym w roku 1896/97 – 40,37%, 1882/83 – 39,52% i 1881/82 – 39,13%. Natomiast najwyższy procent uczniów wyznania mojżeszowego odnotowano w latach: 1913/14 – 33,56%, 1911/12 – 32,51% i 1912/13 – 31,37%³⁷.

Dla porównania w 1890 r. w Złoczowie katolicy stanowili 21,66%, grekokatolicy – 27,94%, wyznawcy religii mojżeszowej – 50,29%, a pozostali – 0,11%³⁸. W powiecie politycznym złoczowskim w 1910 r. katolików było 25,56%, grekokatolików – 62,55%, prawosławnych – 0,01%, ewangelików – 0,30%, a wyznawców religii mojżeszowej – 11,58%. W sąsiednim powiecie zborowskim katolików było trochę mniej – 19,28%, grekokatolików trochę więcej – 70,49%, ewangelików

³⁴ Na podst. rubryk: *Zapiski statystyczne (Statystyka uczniów; Statystyka uczniów z końcem roku szkolnego)* w sprawozdaniach Gim. w Złoczowie za lata szkolne 1882/83–1913/14.

³⁵ K. Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji: ludność Galicji w latach 1857–1910*, Kraków–Warszawa 1989, s. 104.

³⁶ *Historia Polski w liczbach*, red. A. Jezierski, Warszawa 1994, s. 94.

³⁷ Na podst. rubryk: *Zapiski statystyczne (Statystyka uczniów; Statystyka uczniów z końcem roku szkolnego)* w sprawozdaniach Gim. w Złoczowie za lata szkolne 1882/83–1913/14.

³⁸ Ł. Charewiczowa, *Dzieje miasta Złoczowa...*, dz. cyt., s. 76.

– 0,01%, wyznawców religii mojżeszowej – 10,22%, a prawosławne były zaledwie dwie osoby³⁹. W złoczowskim obwodzie sądowym ludność wyznania rzymskokatolickiego stanowiła 23,3%, grekokatolickiego – 63,1%, ewangelickiego – 0,6%, a mojżeszowego – 12,9%. Natomiast w Galicji Wschodniej osób deklarujących wyznanie rzymskokatolickie było 25,3%, grekokatolickie (unickie) – 61,7%, mojżeszowe – 12,4%, a inne – 0,6⁴⁰. Nasuwa się wniosek podobny jak powyżej. Młodzież katolicka i wyznania mojżeszowego była zamożniejsza od grekokatolickiej i na dodatek częściej mieszkała w miastach lub na ich peryferiach, a to powodowało, że miała większe szanse w zdobyciu średniego wykształcenia.

Spośród uczniów, którzy w latach szkolnych 1890/91–1911/12 uczęszczali do Gimnazjum w Złoczowie 24,67% urodziło się w tym mieście, 31% – w powiecie złoczowskim, 41% w innych powiatach, 2,12% w innych krajach monarchii habsburskiej, a 0,44% – w innych państwach. Najwięcej urodzonych w Złoczowie uczęszczało do zakładu w roku 1807/08 – 31,30%, najwięcej urodzonych w powiecie złoczowskim w roku 1902/03 – 45,21%, a poczętych w innych powiatach Galicji w roku 1894/95 – 50,56%. Informacje z dwóch lat przed I wojną światową są nieporównywalne, gdyż do jednej rubryki zakwalifikowano urodzonych poza Złoczowem we wszystkich powiatach galicyjskich⁴¹.

W okresie, z którego dysponujemy danymi statystycznymi, tj. w latach szkolnych 1890/91–1913/14 średnio 46,13% rodziców uczniów złoczowskiego gimnazjum mieszkało w Złoczowie, a 53,87% poza Złoczowem. Największy odsetek uczniów miejscowych uczęszczał do zakładu w latach bezpośrednio poprzedzających I wojnę światową: w 1913/14 – 55,64%, 1912/13 – 51,37% i 1911/12 – 48,86%. Wynikało to z tego, że w okresie tym zwiększył się procentowy udział młodzieży izraelskiej, a ta w zdecydowanej większości mieszkała w mieście. Natomiast największy odsetek zamiejscowych uczęszczał na zajęcia w latach 1891/92 – 62,9%, 1904/05 – 59,01% i 1906/07 – 58,32%. W latach 1902/03–1913/14 rodziców mieszkających w powiecie złoczowskim było średnio 29,22% ogółu. Największy odsetek stanowili w latach: 1902/03 – 35,12%, 1906/07 – 32,68% i 1905/06 – 32,47%. Natomiast z danych za lata 1910/11–1913/14 wynika, że rodziców mieszkających w sąsiednim powiecie zborowskim było 8,28%, a największy odsetek stanowili w roku 1911/12 – 9,31%. Z innych położonych w sąsiedztwie powiatów, tj. z brodzkiego, kamioneckiego i przemysłańskiego było znacznie mniej⁴².

Uczniowie miejscowi mieszkali u rodziców lub opiekunów, natomiast zamiejscowi na stancjach lub w bursach. W mieście do 1914 r. funkcjonowało 7 burs, w których mieszkali gimnazjaliści. Na tle innych galicyjskich miast wyglądało to korzystnie.

³⁹ K. Zamorski, *Informator statystyczny...*, dz. cyt., s. 88.

⁴⁰ A. Jeziński, *Kronika zakładu...*, dz. cyt., s. 94.

⁴¹ Na podst. rubryk: *Zapiski statystyczne (Statystyka uczniów; Statystyka uczniów z końcem roku szkolnego)* w sprawozdaniach Gim. w Złoczowie za lata szkolne 1890/91–1913/14.

⁴² Tamże.

Więcej internatów dla młodzieży szkół średnich posiadał tylko Lwów – 10, Kraków – 9, Stanisławów – 9, a Przemyśl i Tarnopol – po 8⁴³. Najstarsza – Bursa im. Tadeusza Kościuszki powstała w setną rocznicę insurekcji, tj. w 1894 r. Mieściła się w budynku obok kościoła parafialnego przy ul. Piramowicza. Mieszkało w niej zwykle około 20 uczniów katolickich, w tym kilkunastu gimnazjalistów. Drugi internat mieszczący się w realności parafialnej obok cerkwi przy ul. Daniłowiczów założyło ok. 1902 r. Bractwo św. Mikołaja. Dawała ona dach nad głową od pięciu do dziesięciu uczniom wyznania greckokatolickiego. W 1904 r. powstała kolejna bursa dla młodzieży greckokatolickiej. Mieściła się w budynku regionalnego oddziału Towarzystwa „Proświta”, obok cerkwi św. Mikołaja i przyjmowała od 30 do 50 wychowanków rocznie, w tym około 70% gimnazjalistów. W roku szkolnym 1905/06 Polskie Towarzystwo Narodowe w Złoczowie założyło przy ul. Podwójcie (Czarnieckiego) Polską Bursę Ludową im. Króla Jana Sobieskiego, zwaną w języku potocznym włościańską. Jej organizatorzy przyjmowali corocznie od 30 do 40 uczniów, w tym około 70% gimnazjalistów. W tym samym czasie także Ukraińcy zorganizowali przy ul. Daniłowiczów bursę włościańską, w której mieszkało około trzydziestu uczniów pochodzenia chłopskiego. We wrześniu 1907 r. także izraelici zorganizowali w nowowzbudowanej realności przy ul. Ujejskiego Bursę im. Leona Neya, w której mieszkało od 20 do 30 uczniów wyznania mojżeszowego. Przy tej samej ulicy przez kilka lat funkcjonował internat zorganizowany przez Towarzystwo im. Gogoła w Złoczowie. W 1910 r. mieszkało w niej 32 uczniów⁴⁴.

Wymienione internaty funkcjonowały z opłat lokatorów, ze świadczeń w płodach rolnych dostarczanych przez ich rodziców, ze składek członków towarzystw, które je utrzymywały, darowizn dobroczyńców, subwencji rad powiatowych złoczowskiej, zborowskiej i innych sąsiednich powiatów, subwencji rad miejskich i gminnych oraz z odsetek od kapitałów założycielskich lub kapitałów żelaznych. Rodzice zakwaterowanych chłopców ponosili część kosztów związanych z zamieszkiwaniem i wyżywieniem, a biedniejsi mieszkańcy byli zwalniani z opłat. Wspomniane internaty nie tylko dawały dach nad głową i wyżywienie, ale także pełniły funkcje: wychowawczą, opiekuńczą, pedagogiczną i religijną. Do ich kontroli upoważniony był dyrektor gimnazjum oraz wyznaczeni przez niego nauczyciele. Obowiązywała w nich surowa dyscyplina, a za jej naruszenie groziło wydalenie z ośrodka.

Spośród uczniów mieszkających poza Złoczowem miejsce w internatach w różnym okresie znajdowało od 40 do 60%. Pozostali musieli szukać stancji. Nawet ci, którzy mieszkali w wynajętych kwaterach na przedmieściach ponosili wyższe koszty od kolegów zamieszkujących w bursach. Stancje w centrum miasta były jeszcze droższe. Wprawdzie koncesje na prowadzenie stancji i ich cofanie należało do uprawnień dyrektora gimnazjum, ale kolejni zarządcy placówek, ze względu

⁴³ T. Ochendusko, *Bursy dla młodzieży szkół średnich i ich organizatorzy w Galicji w okresie autonomii (1869–1918)*, Rzeszów 2011, s. 74–80.

⁴⁴ Tamże, s. 71–72.

na brak odpowiedniej liczby lokali, zmuszeni byli przymykać oczy na to, że właściciele nie zawsze przestrzegali norm związanych z powierzchnią mieszkalną, ogrzewaniem, wilgotnością, a także z dyscypliną lokatorów⁴⁵.

Do najbardziej znanych absolwentów gimnazjum złoczowskiego zaliczyć można: Stanisława Sobińskiego (1872–1926) – dyrektora Szkoły Realnej w Tarnobrzegu, VI Gimnazjum we Lwowie, pierwszego kuratora Okręgu Szkolnego Lwowskiego⁴⁶, Władysława Dębskiego (1863–1920) – działacza Narodowej Demokracji, współtwórcę Tymczasowego Komitetu Rządzącego we Lwowie (1918), posła na Sejm Ustawodawczy⁴⁷, Kazimierza Władysława Kumanieckiego (1880–1941) – profesora UJ, specjalistę w dziedzinie prawa administracyjnego, Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w rządzie Juliana Nowaka (1922)⁴⁸, Tadeusza Moszyńskiego (1878–1940) – adwokata, sędziego, notariusza, działacza BBWR, senatora (1930–1935), ofiarę zbrodni sowieckiej pochowaną w Kijowie-Bykowni⁴⁹, Edwarda Chomę (1889–1940) – kapelana podczas I wojny światowej, wojny polsko-ukraińskiej (1918–1919), kampanii wrześniowej, zamordowanego przez Sowieców w Katyniu⁵⁰, Seweryna Metellę (1863–1936) – księdza greckokatolickiego, posła na galicyjski Sejm Krajowy (1913–1914), działacza Towarzystwa „Proswita”⁵¹.

Jak już wspomniano przepisy oświatowe określały, aby w gimnazjach wyższych było 12 posad nauczycielskich. Minister Wyznań i Oświaty obsadzał je profesorami i nauczycielami rzeczywistymi. Decyzja o zwiększeniu liczby posad należała do cesarza, a prowizoryczną decyzję mógł podjąć minister wyznań i oświaty. Pozostałe posady obsadzone były przez RSK zastępcami nauczycieli, zwanymi też suplentami. Mogło się zdarzyć, że posad nauczycielskich było mniej, gdyż jeden lub dwóch nauczycieli figurowało w Złoczowie, a przydzieleni byli czasowo do innego gimnazjum. Mogło też być więcej, ponieważ nauczyciel figurował na liście w innym gimnazjum, a czasowo przydzielony był do Złoczowa. Zdarzało się, że w ciągu roku szkolnego profesor lub nauczyciel otrzymywał urlop ze względu na stan zdrowia i doraźnie przez kilka miesięcy zastępował go nauczyciel tymczasowy (nazywany też prowizorycznym) lub zastępca nauczyciela (suplent).

W latach 1882/83–1899/1900 w złoczowskim gimnazjum zatrudnionych było od 16 do 19 nauczycieli. Później, na skutek dzielenia kolejnych klas na oddziały,

⁴⁵ *Spr. Dyr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1908*, s. 55; *za r. szk. 1909*, s. 75.

⁴⁶ T. Ochenduszek, *Leksykon kadry...*, dz. cyt., s. 134–135.

⁴⁷ Z. Próchnicki, *Dębski Władysław* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. V, Kraków 1939–1946, s. 150–151.

⁴⁸ A. Gawalewicz, *Kumaniecki Kazimierz* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVI, Wrocław 1971, s. 174–176.

⁴⁹ S. Kalbarczyk, *Ukraińska i białoruska lista katyńska*, „Nasz Dziennik” z 29 kwietnia 2011 r., nr 99 (4030).

⁵⁰ B. Szewdo, *Wierni do końca. Kapelani wojskowi ofiary Zbrodni Katyńskiej*, Warszawa 2020, s. 21.

⁵¹ *Szematyzm...1914...*, dz. cyt., s. 421.

ich liczba wzrastała. W roku 1900/01 pracowało ich 20, 1902/03 – 21, 1903/04 – 22, 1904/05 – 25, 1907/08 – 24, 1909/10 – 29, 1910/11 – 32, a najwięcej w roku 1912/13 – 34. W latach 1882/83–1913/14 zatrudnionych było ogółem 161 pracowników pedagogicznych (od założenia szkoły do roku 1913/14 – 168). Tak duża ich liczba wynikała z częstych przemieszczeń. Najczęściej z zakładu do zakładu przenoszani byli zastępcy nauczycieli. Rzadziej rotacji podlegali nauczyciele zwyczajni, a przydzielenie profesorowi innej posady odbywało się za jego zgodą⁵².

Ponad 70% zatrudnionych pracowników pedagogicznych było wyznania rzymskokatolickiego. Podobnie wyglądała sytuacja w innych gimnazjach z polskim językiem wykładowym w Galicji Wschodniej. Wynikało to z tego, że rzymskich katolików, którzy ukończyli wydział filozoficzny na uniwersytecie i zdobyli uprawnienia do nauczania w szkołach średnich było znacznie więcej niż unitów i wyznawców religii mojżeszowej. Ponadto grekokatolicy częściej byli kierowani do placówek z ruskim językiem nauczania. Przykładowo w roku szkolnym 1913/14 na 30 nauczycieli 23 było katolikami, 3 – grekokatolikami, a 4 – wyznawcami religii mojżeszowej⁵³.

Warto zwrócić uwagę na kilku pracowników złoczowskiego gimnazjum, którzy przeszli do historii nie tylko jako solidni wykładowcy. Zastępca nauczyciela Celestyn Lachowski w roku szkolnym 1906/07 był kierownikiem Filii I Gimnazjum w Stanisławowie, przekształcił ją w samodzielny zakład, a następnie został pierwszym dyrektorem II Gimnazjum w Stanisławowie (1907/08–1919/20). Zastępca nauczyciela Jan Całczyński zorganizował Gimnazjum Realne w Leżajsku zostając jego dyrektorem (wrzesień 1912 – styczeń 1913). Prowizoryczny nauczyciel Wincenty Śmiałek, przez długi czas był dyrektorem IV Gimnazjum we Lwowie (1907–1929), pełnił też funkcję kierownika Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie (1916–1917). Nauczyciel Julian Dolnicki zapisał się w dziejach Stryja jako dyrektor Gimnazjum (1904/05–1909/10) i kierownik Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego (1908/09–1909/10). Nauczyciel Sofron Niedzielski w Kołomyi zarządzał najpierw jako kierownik oddziałami równorzędnymi (filia) z ruskim językiem wykładowym przy I Gimnazjum (1894/95–1899/1900), a po ich usamodzielnieniu został dyrektorem Gimnazjum z ruskim językiem wykładowym (1900/01–1913/14). Były spiskowiec i powstaniec 1863 r., nauczyciel Ludwik Kubala sprawował kierownictwo Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie (wrzesień 1886, styczeń – czerwiec 1887). Zdobył uznanie jako naukowiec i popularyzator historii. Pod wpływem jego *Szkiców historycznych* (t. 1–6) Henryk Sienkiewicz napisał *Trylogię*. Nauczyciel i profesor Józef Lambert, sprawował kilka funkcji: kierownika Gimnazjum w Myślenicach (1915/16–1917), kierownika Szkoły Realnej w Tarnobrzegu (1918), kierownika Prywatnego Gimnazjum

⁵² Na podst. rubryki: *Skład grona nauczycielskiego* w sprawozdaniach Gimnazjum w Złoczowie za lata szkolne 1882/83–1913/14.

⁵³ M. Janelli, J. Piątek, *Kalendarzyk profesorski Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych*, R. II, Lwów 1914, s. 104–222.

Realnego w Przeworsku (1920 – ok. 1925), dyrektora Gimnazjum im. P. Skargi w Rohatynie (ok. 1925 – 1929) oraz dyrektora Gimnazjum i Liceum w Końskich (1929–1947)⁵⁴. Katecheta gimnazjalny ks. Eugeniusz Gromnicki reprezentował duchowieństwo w Radzie Szkolnej Okręgowej w Złoczowie (1910/11–1911/12). Profesor Michał Hałaszczyński był kierownikiem Prywatnego Gimnazjum z ruskim językiem wykładowym w Rohatyniu (1910/11–1913/14), kierownikiem Prywatnego Gimnazjum z ruskim językiem wykładowym w Rohatyniu prowadzonego przez ruskie Towarzystwo Pedagogiczne Ridna Szkoła w Rohatyniu (1910/11–1917/18), komendantem ukraińskich Strzelców Siczowych (1914–1915) oraz działaczem na rzecz niepodległego państwa ukraińskiego. Profesor Edward Lewek kierował Prywatnym Seminarium Nauczycielskim w Złoczowie (1912/13–1913/14), a ponadto zasiadał w Radzie Miejskiej w Złoczowie (1909–1914). Natomiast suplent Feliks Urbański w lipcu 1893 r. awansował na prowizorycznego inspektora okręgowego szkół ludowych w Kołomyi. Podlegały mu dwa okręgi kołomyjski i kossowski. Po dwóch latach został rzeczywistym (stałym) inspektorem tych szkół⁵⁵. Profesor Jan Kamiński w 1913 r. awansował na inspektora okręgowego szkół miejskich we Lwowie. Pod koniec XIX stulecia bardzo aktywną działalność podjął profesor Józef Baron. Był członkiem Rady Szkolnej Okręgowej w Złoczowie, Rady Miejskiej w Złoczowie, Kasy Zaliczkowej, kandydował do galicyjskiego Sejmu Krajowego. Niestety aktywność tę przerwała nagła śmierć 25 listopada 1900 roku⁵⁶.

Jak już nadmieniono pierwszym dyrektorem Wyższego Gimnazjum w Złoczowie został Teofil Malinowski (6 września 1882 r. – 4 lutego 1892 r.). Był on także członkiem Rady Szkolnej Okręgowej w Złoczowie (1881/82–1892). Na początku kwietnia 1884 r. zachorował na zapalenie płuc. Wtedy krajowy inspektor szkolny Antoni Sołtykiewicz powierzył zastępstwo w sprawach kancelaryjnych Ludwikowi Kozakiewiczowi. Wydawało się, że potrwa to krótko, ale w maju, celem rekonwalescencji, dyrektor poprosił RSK o urlop i otrzymał go do końca roku szkolnego. Wtedy Kozakiewicz objął zastępstwo nie tylko w kancelarii, ale także w sprawach pedagogicznych i gospodarczych. Miał on w gronie najkrótszy staż na stanowisku nauczyciela rzeczywistego i nie wszyscy pedagodzy uznali tę decyzję za trafną. Ludwik Kozakiewicz (1836–1895), absolwent Uniwersytetu Lwowskiego, wcześniej był zastępcą nauczyciela w Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie (1861/62–1866/67), Gimnazjum w Stanisławowie (1867/68–1878/79) i Gimnazjum w Kołomyi (1879/80–1882/83). W Złoczowie był nauczycielem i zastępcą dyrektora, a po przeniesieniu do Rzeszowa nauczycielem (1884/85–1887/88) i profesorem (1888/89–1894/95)⁵⁷.

⁵⁴ T. Ochenduszek, *Leksykon kadry...*, dz. cyt., s. 19–20, 25, 68–69, 74–75.

⁵⁵ *Spr. Dyr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1893*, s. 35.

⁵⁶ *Śp. Józef Baron [w:] Spr. Dyr. Gimn. w Złoczowie za r. szk. 1901*, s. 67.

⁵⁷ T. Ochenduszek, *Leksykon nauczycieli i wychowanków I Gimnazjum i Liceum w Rzeszowie urodzonych pomiędzy XVII wiekiem a 1945 rokiem*, Rzeszów 2010, s. 79.

Pod koniec 1891 r. dyrektor Malinowski ponownie podupadł na zdrowiu. W grudniu otrzymał trzymiesięczny urlop, a w lutym 1892 r. zmarł. W czasie jego choroby, a później przez pół roku po śmierci, po raz drugi kierownikiem zakładu był wspomniany wcześniej Platon Sienkiewicz.

Kolejnym dyrektorem został Przemysław Niementowski (20 sierpnia 1892 r. – 7 sierpnia 1903 r.). Był on także członkiem Rady Szkolnej Okręgowej w Złoczowie, prezesem Polskiego Towarzystwa Narodowego w Złoczowie, członkiem wydziału Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, a na emeryturze prezesem Koła TSL im. Jeża we Lwowie. W drugim półroczu roku szkolnego 1900/01, podczas urlopu dla poratowania zdrowia dyrektora Niementowskiego, kierownikiem placówki został najbardziej doświadczony przedstawiciel grona pedagogicznego – profesor w VII randze, doktor filozofii Zygmunt Urbanowicz⁵⁸. Zdobywał on wcześniej kwalifikacje jako członek Rady Szkolnej Miejskowej (1883/84 – 1889/90) oraz członek Rady Miejskiej w Złoczowie (1884).

Po Niementowskim stanowisko dyrektora objął dr filozofii Tomasz Garlicki (11 grudnia 1903 r. – sierpień 1913/14). Wcześniej działał on w Radzie Miejskiej w Brzeżanach (1902–1903). Natomiast w Złoczowie udzielał się jako członek Rady Szkolnej Okręgowej (1904–1914), członek Rady Miejskiej (1908–1914) oraz przewodniczący miejscowego koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych (1913). W latach I wojny światowej pozostał formalnie na stanowisku dyrektora, ale przydzielony został do pracy w Radzie Szkolnej Krajowej. W maju 1914 r. otrzymał honorowy tytuł radcy rządu⁵⁹.

W 1896 r. w Galicji pojawiło się stanowisko pomocnika kancelaryjnego dyrektora. RSK mogła go powołać jeżeli zakład był kompletny i przez trzy lata z rzędu było w nim co najmniej cztery klasy równoległe⁶⁰. Gimnazjum w Złoczowie spełniło ten warunek w roku szkolnym 1905/06. Wtedy na dwa lata stanowisko to objął profesor Jan Szczepański. Po nim funkcją tą wyróżniony został Władysław Kryczyński i sprawował ją w latach 1907/08–1913/14⁶¹.

Gimnazjum złoczowskie podczas I wojny światowej (1914–1918)

Złoczów znajdował się pod okupacją rosyjską od 24 sierpnia 1914 r. do 28 sierpnia 1915 r. W pierwszych dniach swojego pobytu armia carskiej Rosji dopuszczała się kradzieży i dewastacji, ale później komisarz zarządzający miastem

⁵⁸ *Spr. Dyr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1901*, s. 47.

⁵⁹ T. Ochendusko, *Leksykon kadry...*, dz. cyt., s. 33.

⁶⁰ Rozporządzenie Ministra Wyznań i Oświaty z 15 lutego 1896, l. 3.839; Okólnik RSK z 4 marca 1895, l. 4.788.

⁶¹ T. Ochendusko, *Pomocnicy kancelaryjni dyrektorów* [w:] *Spr. Dyr. I Lic. Ogóln. w Rzeszowie za r. szk. 2012/2013*, s. 17–19.

zapewnił w nim względny porządek. Nie był jednak zainteresowany wznowieniem zajęć w szkole średniej. Młodzież pozostała w mieście mogła uczyć się samodzielnie lub prywatnie na korepetycjach. Część uczniów razem ze swoimi rodzicami ewakuowała się na zachód i południe. Niektórzy z nich szukali miejsca, w którym mogliby kontynuować systematyczną naukę. Na zachodniej, nieokupowanej części Galicji, w 10 miastach udało się z przerwami zorganizować pracę szkół średnich (w Krakowie, Białej, Bochni, Chrzanowie, Myślenicach, Nowym Sączu, Nowym Targu, Podgórzu, Wadowicach i Zakopanem). Miejscowości te jednak w 1914 r. i pierwszej połowie 1915 r. znajdowały się w strefie przyfrontowej i nie były w stanie zapewnić uchodźcom odpowiednich warunków. Zatem część uczniów, których rodzice byli urzędnikami, nauczycielami lub wykonywali wolne zawody, udała się na teren Moraw, Czech i krajów austriackich. Tamtejsze rady szkolne krajowe, na prośbę galicyjskiej RSK, wykorzystując ewakuowanych z Galicji pedagogów, zorganizowały dla nich kursy naukowe w Brnie, Luhačovicach, Pradze, Wiedniu i Salzburgu. Ponadto w Wiedniu, Pradze i Gemünd funkcjonowały kursy dla młodzieży ukraińskiej⁶². Uczniom, którzy korzystali z tych, doraźnie zorganizowanych, form edukacji łatwiej było w okresie późniejszym kontynuować naukę.

Wyzwolony w sierpniu 1915 r. Złoczów znalazł się w strefie przyfrontowej i nadal nie było w nim warunków do zorganizowania nauki. Rada Szkolna Krajowa, której tymczasowa siedziba znajdowała się w Białej, nie wiedząc ile potrwa taki stan niepewności, zezwoliła na zorganizowanie kursów naukowych. Ich kierownikiem został profesor Władysław Kryczyński. Skorzystało z nich 129 uczniów, których podzielono na klasy od I do V. Zajęcia odbywały się na pierwszym piętrze od strony południowej budynku gimnazjalnego⁶³.

W galicyjskich gimnazjach znajdujących się w miastach wyzwolonych spod okupacji rosyjskiej, ale poza strefą przyfrontową, w roku szkolnym 1915/16 zorganizowano tzw. zajęcia skombinowane. W pierwszym semestrze przerabiano podstawy programowej jednej klasy, a w drugim semestrze – następnej, by w ten sposób młodzież mogła nadrobić stracony rok (1914/15). W Złoczowie takich możliwości nie było. Zajęcia rozpoczęły się dopiero w połowie lutego 1916 r., a z powodu trudności aprowizacyjnych zakończyły wcześniej – 17 czerwca. W warunkach wielkiej wojny nie zwracano uwagi na liczbę posad obsadzonych przez profesorów, nauczycieli zwyczajnych czy też zastępców nauczycieli. Nie było możliwości, aby w ciągu czterech miesięcy zrealizować najważniejsze treści zawarte w materiale z dwóch klas. Nauka odbywała się na pierwszym piętrze budynku szkolnego, gdyż parter przeznaczony był na cele wojskowe. Klasa VIII nie funkcjonowała, gdyż mężczyźni powołani zostali do wojska austriackiego, bądź zgłosili się do Legionów Polskich,

⁶² P. Wanat, *Dyrektorzy gimnazjów wobec problemów organizacyjnych i dydaktycznych swoich szkół w latach I wojny światowej i walk o granice Drugiej Rzeczypospolitej* [w:] *Rzeszów swoim bohaterom. Środowisko rzeszowskich gimnazjów wobec odzyskania niepodległości*, Rzeszów 2020, s. 14–15.

⁶³ *Spr. Dyr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1920/21*, s. 3.

a do klasy VII uczęszczali tylko chłopcy narodowości żydowskiej. Z uwagi na to, że dyrektor Tomasz Garlicki przydzielony został do pracy w Radzie Szkolnej Krajowej, która urzędowała w Białej, kierownikiem zakładu został Władysław Kryczyński⁶⁴.

W roku 1916/17 sytuacja nie poprawiła się. W dniu 4 czerwca 1916 r. na froncie wschodnim rozpoczęła się ofensywa Aleksandra Brusilowa. Wojska rosyjskie zajęły kilka miast na wschodzie Galicji (m.in. Maniewicze, Brody, Buczacz, Kołomyje, Brzeżany, Stanisławów) i zbliżyły się do Złoczowa. Ataki rosyjskie ponowione zostały 30 września i 15 listopada, ale już bez sukcesów terytorialnych. Wobec niepewnej sytuacji i groźby ponownej okupacji Rada Szkolna Krajowa upoważniła kierownika Kryczyńskiego, aby w zależności od okoliczności zorganizował albo kursy gimnazjalne albo zajęcia szkolne. Ten zdecydował się na drugie rozwiązanie. Z powodu zajęcia budynku szkolnego na szpital wojskowy wynajął cztery pomieszczenia w Bursie im. Kościuszki. Dla 205 uczniów zorganizował naukę dwuzmianową: przed południem uczyły się klasy wyższe, a po południu niższe⁶⁵.

W pierwszej połowie lipca 1917 r. załamała się rosyjska ofensywa Aleksandra Kiereńskiego. Wkrótce potem wojska niemieckie i austriackie odzyskały wschodnie powiaty Galicji. Sytuacja w miarę ustabilizowała się, chociaż tam, gdzie stacjonowały sojusznicze wojska niemieckie, cywilne władze austriackie musiały się z nimi liczyć. Sytuacja zaopatrzeniowa daleka była od normalnej. Z tego to powodu rok szkolny został skrócony: rozpoczął się 15 września 1917 r., a zakończył 15 czerwca 1918 r. Cały budynek szkolny został oddany na potrzeby zakładu, w którym uczyło się 302 uczniów. Pod koniec marca 1918 r. kierownik Kryczyński otrzymał urlop dla poratowania zdrowia do końca maja, a w okresie tym zastępcą kierownika został profesor Andrzej Klisiecki⁶⁶.

Na początku roku szkolnego 1918/19 zapisało się 369 uczniów. Po niespełna dwóch miesiącach nauki 28 października z powodu epidemii grypy zajęcia zostały zawieszane na dwa tygodnie. W trakcie tej kwarantanny 1 listopada Ukraińcy przejęli kontrolę nad Złoczowem. Symbolicznym gestem przejścia władzy było zburzenie pomnika Mickiewicza.

Podczas, gdy mieszkańcy obszarów byłego Królestwa Polskiego i Galicji Zachodniej zaczęli organizować życie w wolnej Polsce, w Złoczowie, podobnie jak w innych miastach Galicji Wschodniej, zaczynała się ukraińska okupacja.

Kierownik Władysław Kryczyński odmówił złożenia przysięgi Zachodnioukraińskiej Republice Ludowej. Z tego powodu 14 grudnia został zawieszony w urzędowaniu. 21 grudnia został zmuszony do przekazania budynku profesorowi Leonowi Hnatyszakowi⁶⁷, który rozpoczął organizowanie ukraińskiego gimnazjum. Natrafił

⁶⁴ Tamże, s. 4.

⁶⁵ Tamże, s. 4–5.

⁶⁶ Tamże, s. 6.

⁶⁷ Leon (Lew) Hnatyszak (Hnatyszczak), ur. 26 czerwca 1875 r., Uherce, zastępca nauczyciela w Gimnazjum Akademickim we Lwowie (lata szkolne 1899/1900–1901/02) i w Gimnazjum z ruskim

na kłopoty kadrowe, gdyż nauczyciele narodowości polskiej postąpili ponownie jak ich kierownik, a dominowali oni liczbowo w gronie pedagogicznym. Zorganizował on zajęcia w Bursie im. Kościuszki, gdyż budynek szkolny przeznaczony został na ośrodek dla internowanych. Przebywali w nim m.in. kierownik i kilku nauczycieli⁶⁸.

W latach I wojny światowej egzamin dojrzałości w Złoczowie zdało 67 uczniów, w tym dwie kobiety: Eliza Katzówna i Regina Spanierówna (17 czerwca 1917 r.)⁶⁹.

W roku szkolnym 1915/16 kadra nauczycielska liczyła 13 osób, w roku 1916/17 – 11, 1917/18 – 12, a 1918/19 – także 12. W roku 1917/18 pracowało 9 katolików, 1 grekokatolik i 2 wyznawców religii mojżeszowej, a w roku 1918/19 – 11 katolików i jeden grekokatolik⁷⁰.

W okresie I wojny kierownictwo sprawował Władysław Kryczyński⁷¹. Był on synem burgrabiego zamku w Podhorcach, absolwentem Gimnazjum w Złoczowie. Pracował jako zastępca nauczyciela w Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie i w Gimnazjum w Tarnopolu oraz jako nauczyciel, profesor, pomocnik kancelaryjny dyrektora, kierownik (luty 1916 r. – grudzień 1918 r.) i dyrektor (1920/21–1928/29) Gimnazjum w Złoczowie. Był też członkiem Rady Powiatowej w Złoczowie (1920–1929)⁷².

Od marca do maja 1918 r. w okresie urlopu Kryczyńskiego zastępcą kierownika (tymczasowym kierownikiem) został Andrzej Klisiecki. Wcześniej pracował on jako zastępca nauczyciela w gimnazjach w: Przemyślu, Stryju, Buczaczu i ponownie w Przemyślu. Później był nauczycielem (1898) i profesorem (1898/99–1921/22) w Złoczowie. Działał też w Radzie Miejskiej w Złoczowie (1908–1914). W latach 1922–1928 jako urlopowany kierownik ze Złoczowa kierował Prywatnym Gimnazjum Miejskim w Kałuszu (1922–1928)⁷³.

Porównując złoczowskie gimnazjum w okresie autonomii galicyjskiej z gimnazjami z polskim językiem wykładowym w innych miastach Galicji Wschodniej, np. w Stanisławowie, Kołomyi, Drohobyczu, Samborze i Tarnopolu⁷⁴ zauważyć można,

językiem wykładowym w Przemyślu (1902/03–1903/04), nauczyciel (1904/05–1906/07), następnie profesor (1907/08–III 1911) w Gimnazjum z ruskim j. wykł. w Kołomyi, profesor w Gim. w Brodach (marzec 1911–1917/18), 1 września 1918 r. pracował w Złoczowie.

⁶⁸ *Spr. Dyr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1920/21*, s. 8.

⁶⁹ Tamże, s. 11–13.

⁷⁰ Na podst. rubryki: *Skład grona nauczycielskiego [w:] Spr. Dyr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1920/21*, s. 6–7 oraz *Kalendarzyka profesorskiego na rok 1918*, Lwów 1918, s. 25–229.

⁷¹ Zastępował przydzielonego do RSK dyrektora Tomasza Garlickiego.

⁷² T. Ochendusko, *Leksykon kadry...*, dz. cyt., s. 66.

⁷³ Tamże, s. 55.

⁷⁴ T. Ochendusko, *Szkoły średnie w Stanisławowie w latach 1669–1918*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2014, t. XXVIII, s. 51–68; tegoż, *Szkoły średnie w Kołomyi w latach 1861–1918*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2016, t. XXX, s. 91–111; tegoż, *Szkoły średnie w Drohobyczu w latach 1775–1918 [w:] Spr. Dyr. I Lic. w Rzeszowie za r. szk. 2015/2016*, s. 7–15; tegoż, *Szkolnictwo średnie w Samborze w latach 1680–1918 [w:] Spr. Dyr. I Lic. w Rzeszowie za r. szk. 2017/2018*, s. 5–16;

że funkcjonowały one podobnie, miały podobne problemy i zwykle w podobny sposób je rozwiązywano. Były to ważne ośrodki nie tylko kultury polskiej, ale także ukraińskiej i żydowskiej. Można przypuszczać, że nie inaczej było w pozostałych ośrodkach miejskich. Dlatego warto byłoby poświęcić im oddzielne artykuły.

Aneks (dyrektorzy gimnazjum)

Dyrektorami gimnazjum byli: Teofil Malinowski (6 września 1882 r. – 4 lutego 1892 r.), Przemysław Niementowski (20 sierpnia 1892 r. – 7 sierpnia 1903 r.), Tomasz Garlicki (1 grudnia 1903 r. – 1913/14) i Władysław Kryczyński (luty 1914 r. – grudzień 1918 r.). W okresie tworzenia szkoły oraz w okresach przejściowych, np. choroby lub śmierci dyrektorów, placówką zarządzali zastępcy dyrektora, zwani też kierownikami: Seweryn Płachetko (19 sierpnia 1873 r. – 2 kwietnia 1880 r.), Platon Sienkiewicz (1 lipca – 31 sierpnia 1886 r., 12 lutego – 7 czerwca 1892 r.), Teofil Malinowski (23 sierpnia 1881 r. – 6 września 1882 r.), Ludwik Kozakiewicz (27 maja – 31 sierpnia 1884 r.), Platon Sienkiewicz (grudzień 1891 r. – luty 1892 r., 12 lutego – 7 czerwca 1892 r.), Zygmunt Urbanowicz (luty – czerwiec 1891 r.) i Władysław Kryczyński (luty 1916 r. – grudzień 1918 r.). W sytuacjach, w których kierownicy nie mogli zarządzać zakładem, ich zadania przejmowali zastępcy kierowników: Wiktor Kłak (20–30 listopada 1876 r.), Platon Sienkiewicz (5 kwietnia – 23 sierpnia 1880 r.) i Andrzej Klisiecki (luty – maj 1918 r.). Wiosną 1884 r. (2 kwietnia – 27 maja) Ludwik Kozakiewicz zarządzał krótko placówką jako kierownik do spraw administracyjnych.

Bibliografia

- Biegański S., *Szkoły pijarskie w Polsce: na pamiątkę 300-tej rocznicy istnienia Zgromadzenia ks. Pijarów* (odbitka z „Muzeum”, R. 13, z. 11), Lwów 1898.
- Bostel F., *Reforma egzaminu dojrzałości*, „Muzeum” 1908, R. XXIV, t. 1, z. 4.
- Charewiczowa Ł., *Dzieje miasta Złoczowa*, Złoczów 1929.
- Gawalewicz A., *Kumaniecki Kazimierz* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVI, Wrocław 1971.
- Historia Polski w liczbach*, red. A. Jezierski, Warszawa 1994.
- Jezierski I., *Historia gimnazjum złoczowskiego. Kronika zakładu za czas jego 25. letniego istnienia* [w:] *Spr. Gim. w Złoczowie za r. szk. 1899*, Złoczów 1899.
- Jezierski I., *Historia gimnazjum złoczowskiego* [w:] *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Złoczowie za rok szkolny 1898*, Złoczów 1898.
- Kalbarczyk S., *Ukraińska i białoruska lista katyńska*, „Nasz Dziennik” z 29 kwietnia 2011 r., nr 99 (4030).

- Ochendusko T., *Bursy dla młodzieży szkół średnich i ich organizatorzy w Galicji w okresie autonomii (1869–1918)*, Rzeszów 2011.
- Ochendusko T., *Leksykon kadry kierowniczej gimnazjów galicyjskich w okresie autonomii*, Rzeszów 2015.
- Ochendusko T., *Leksykon nauczycieli i wychowanków I Gimnazjum i Liceum w Rzeszowie urodzonych pomiędzy XVII wiekiem a 1945 rokiem*, Rzeszów 2010.
- Ochendusko T., *Pomocnicy kancelaryjni dyrektorów [w:] Sprawozdanie Dyrekcji I Liceum Ogólnokształcącego w Rzeszowie za r. szk. 2012/2013*.
- Ochendusko T., *Szkoły średnie w Drohobyczu w latach 1775–1918 [w:] Sprawozdanie Dyrekcji I Liceum Ogólnokształcącego im. ks. St. Konarskiego w Rzeszowie za rok szkolny 2015/2016*.
- Ochendusko T., *Szkoły średnie w Stanisławowie w latach 1669–1918*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2016, t. XXVIII.
- Ochendusko T., *Szkoły średnie w Kołomyi w latach 1861–1918*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2018, t. XXX.
- Ochendusko T., *Szkolnictwo średnie w Samborze w latach 1680–1918 [w:] Spr. Dyr. I Lic. w Rzeszowie za r. szk. 2017/2018*.
- Ochendusko T., Pietryka W., *Szkoły średnie w Tarnopolu w latach 1820–1918 [w:] Spr. Dyr. I Lic. w Rzeszowie za r. szk. 2014/2015*.
- Ochendusko T., Świętoń M., *Filie galicyjskich szkół średnich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku [w:] Spr. Dyr. I Lic. Ogóln. w Rzeszowie za r. szk. 2018/2019*.
- Pelczar R., *Szkolnictwo pijarskie na Rusi Czerwonej w XVII i XVIII w. [w:] Szkolnictwo pijarskie w czasach minionych a współczesne problemy edukacji historycznej*, t. 1, red. K. Wróbel-Lipowa, M. Ausz, Kraków–Lublin 2010.
- Próchnicki Z., *Dębski Władysław [w:] Polski Słownik Biograficzny*, t. V, Kraków 1939–1946.
- Szwedo B., *Wierni do końca. Kapelani wojskowi ofiary Zbrodni Katyńskiej*, Warszawa 2020.
- Świeboda J., *Dzieje I Gimnazjum w Rzeszowie 1786–1918*, Rzeszów 1984.
- Wanat P., *Dyrektorzy gimnazjów wobec problemów organizacyjnych i dydaktycznych swoich szkół w latach I wojny światowej i walk o granice Drugiej Rzeczypospolitej [w:] Rzeszów swoim bohaterom. Środowisko rzeszowskich gimnazjów wobec odzyskania niepodległości*, Rzeszów 2020.
- Zamorski K., *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji: ludność Galicji w latach 1857–1910*, Kraków–Warszawa 1989.

Materiały źródłowe

- Janelli M., Piątek J., *Kalendarzyk profesorski Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych*, R. II, Lwów 1914.
- Sprawozdania Dyrekcji Gimnazjum w Złoczowie za lata szkolne 1881/82–1920/21*, Złoczów 1882, 1883, 1884, 1921.
- Sprawozdanie Dyrekcji Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1875*, Brzeżany 1875.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1875*, Lwów 1875 i na rok 1914, Lwów 1914.
- Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich*, zestawiał H. Kopia, Lwów 1900.